

GEEN ENKEL

Jack Hoeksema

1. Inleiding

Van oudsher wordt de complexe determinator *geen enkel* gebruikt ter introductie van telbare enkelvoudige substantieven. Ook de omschrijving die het WNT (s.v. *enkel*) voor deze reeks geeft, nl. *niet één*, suggereert in vrij sterke mate dat we te maken hebben met een bepaling bij telbare enkelvoud. Maar sinds het WNT zijn licht liet schijnen over het gedrag van *enkel* is er het een en ander veranderd in de Nederlandse taal. Joop en Kees van der Horst melden in hun *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* (Van der Horst en Van der Horst 1999: 184-186) dat *geen enkel* al enige decennia lang zich ook laat combineren met niet-telbare enkelvoud. Het gaat dan om voorbeelden zoals

- (1) a. [I]n het maken van brokken hadden beiden geen enkele trek
b. Daarover bestaat nog geen enkele zekerheid
c. Ik heb geen enkele behoefte om dit voorstel over te nemen¹

De voorbeelden die de Van der Horsten geven gaan niet verder terug dan de jaren '70, maar de oogst uit die periode is dermate rijk, dat de veronderstelling gewettigd lijkt dat het gebruik in kwestie nog ouder moet zijn. In sectie 3 zullen we zien, dat dit inderdaad het geval is.

Zinnen als (1b) laten zich niet parafraseren met behulp van *niet één*, zoals de eigenaardigheid van de zinnen in (2) laat zien:

- (2) a. #In het maken van brokken hadden beiden niet één trek.
b. #Daarover bestaat nog niet één zekerheid.
c. #Ik heb niet één behoefte om dit voorstel over te nemen.

De reden voor de eigenaardigheid van de zinnen moet wel gelegen zijn in het feit dat de substantieven die volgen op *geen enkele* in (1) niet telbaar zijn, althans niet in de context waarin ze daar gebedigd worden. In andere contexten kunnen deze substantieven, zoals de meeste niet-telbare substantieven, soms ook telbaar gebruikt worden:

- (3) a. Van de sigaret nam ze niet één trek.
b. Niet één zekerheid bleef overeind in deze film.
c. Niet één behoefte bleef onbevredigd.

Het gebruik van *geen enkele* in (1) kent geen tegenhanger in het gebruik van de positieve reeks *een enkele*, vgl. (4a,b) met (4c,d):

- (4) a. Geen enkele/een enkele agent deed mee.
 b. Dat lukte geen enkele/een enkele keer.
 c. Dat heeft geen enkele/#een enkele zin.
 d. Daaraan is geen enkele/#een enkele behoefte.

Dat houdt in dat deze laatste reeks niet een vergelijkbare verandering heeft ondergaan als *geen enkele*, en nog altijd vasthoudt aan de restrictie tot telbare enkelvoud. Door het verloren gaan van de strikte parallel tussen *geen enkele* en *een enkele* is het niet meer mogelijk om *geen enkele* synchroon als de negatie van *een enkele* te zien. Het ligt in de rede om *geen enkele* te zien als een gelexicaliseerde reeks, met eigenschappen die niet langer terug te voeren zijn op die der delen, maar als idiomatisch dienen te worden aangemerkt.

Enkele andere eigenschappen van *geen enkele*, hoewel niet in verband staand met de kwestie van telbaarheid, dienen hier volledigheidshalve even kort genoemd te worden. Ten eerste kent deze uitdrukking een andere syntactische distributie dan de simpele determinator *geen*. Zo wijst Paardekooper (1986: 861) erop dat *geen enkele* acceptabel is in tal van prepositionele groepen waarin *geen* alleen niet welkom is:

- (5) a. Fred was op de hoogte van geen enkel/*geen besluit.
 b. Frieda had in geen enkel/*geen boek haar naam gezet.
 c. Frits had met geen enkele/*geen student gesproken.

Het komt me voor dat dit een waardevolle aanwijzing is dat *geen enkele* gezien moet worden als een complexe determinator, en niet als een determinator die min of meer toevallig gevolgd wordt door een adjectief, zoals dat wel het geval is in bijv. *geen leuke student* of *geen spannend boek*: immers, gewone adjectieven verschaffen *geen* niet de mogelijkheid om op te treden in prepositiegroepen waar het anders niet geduld wordt. De zinnen in (6) zijn even slecht als de varianten in (5) met *geen* i.p.v. *geen enkele*:

- (6) a. *Fred was op de hoogte van geen belangrijk besluit.
 b. *Frieda had in geen spannend boek haar naam gezet.
 c. *Frits had met geen leuke student gesproken.

Een andere observatie, ditmaal een die ik nog niet eerder heb aangetroffen in grammatica's of woordenboeken, is dat *geen enkele*, i.t.t. *geen*, gewoonlijk niet gebruikt wordt bij predikaatnomina:

- (7)
- a. Jan is geen held op de dansvloer.
  - b. *Jan is geen enkele held op de dansvloer.
  - c. Jet leek me geen geschikte kandidaat.
  - d. *Jet leek me geen enkele geschikte kandidaat.
  - e. Dit is geen moment voor verontschuldigen.
  - f. *Dit is geen enkel moment voor verontschuldigen.

Deze observatie wijst erop, dat *geen enkele* zich gedraagt als een echte kwantor, terwijl *geen* ambigu is tussen gebruik als een kwantor (in de terminologie van Montague 1973 een element van type $\langle\langle e,t\rangle,\langle\langle e,t\rangle,t\rangle\rangle$) en gebruik als een predikaatvormend element (type $\langle\langle e,t\rangle,\langle e,t\rangle\rangle$). Ik ga hier niet uitgebreid op deze kwestie in, maar verwijst de lezer naar Partee (1986) voor een belangwekkende discussie van de typen van predikaten en kwantoren. Van belang voor ons betoog is, dat we opnieuw een aanwijzing hebben dat *geen enkele* moet worden beschouwd als een complexe determinator, met eigenschappen die soms anders zijn dan die van de simpele determinator *geen*. In sectie 5 hieronder zal ik deze aangelegenheid overigens nog iets nuanceren.

Een interessante consequentie van het bovengenoemde verschil tussen *geen* en *geen enkele* heeft betrekking op hun gedrag in intensionele contexten. Als we de suggestie van Zimmermann (1993) volgen dat indefinieten in intensionele contexten het type van predikaten hebben, dan verwachten we dat *geen N* wel, en *geen enkele N* niet in een intensionele context kan staan. Om vast te stellen, of dit inderdaad het geval is, dienen we een blik te werpen op de voorbeelden in (8):

- (8)
- a. Marietje wil geen Noor trouwen.
  - b. Marietje wil geen enkele Noor trouwen.
  - c. Sir Lancelot zocht geen eenhoorn.
  - d. Sir Lancelot zocht geen enkele eenhoorn.

Het komt mij voor, dat (8a) en (8c) een lezing hebben, die (8b) en (8d) niet hebben, nl. de intensionele lezing die we kunnen parafraseren als (9a) en (9b) respectievelijk:

- (9)
- a. Marietje wil niet met een Noor trouwen.
  - b. Sir Lancelot was niet op zoek naar een eenhoorn.

Zinnen (8b) en (8d) hebben een wijd bereik lezing, die we kunnen parafraseren als respectievelijk:

- (10)
- a. Voor geen enkele Noor geldt dat Marietje met hem wil trouwen.
  - b. Voor geen enkele eenhoorn geldt dat Sir Lancelot hem zoekt.

Nog anders gezegd, als Marietje geen Noor wil trouwen, dan hoeft dat niet te zijn op grond van haar opinie over enige bestaande Noor, maar zou het eenvoudigweg kunnen voortvloeien uit haar plannen om bijv. met een Nederlander een huwelijk aan te gaan. Maar als Marietje met geen enkele Noor wil trouwen, dan ligt de zaak anders. Dan hebben we het over afwijzing van alle nu bestaande Noren.

Uit de literatuur (vgl. onder meer Jacobs 1980, Rullmann 1995) is bekend dat de Duitse determinator *kein*, en zijn Nederlandse tegenhanger *geen*, merkwaardig gedrag vertonen kunnen in zinnen als de volgende:

- (11) a. Alle Ärzte haben kein Auto.
b. Alle dokters hebben geen auto.

Onder een bepaald intonatiepatroon (met focusaccent op *alle* en een stijgende toon aan het einde van de zin) kunnen deze zinnen vrij eenvoudig een lezing krijgen die niet bestempeld kan worden als klein bereik van *kein* ten opzichte van *alle*, noch als wijd bereik van *kein* ten opzichte van *alle*. De bewuste lezing is:

- (12) $\neg\forall x[\text{dokter}(x) \rightarrow \exists y[\text{auto}(y) \ \& \ \text{hebben}(x,y)]]$

Hierbij valt op, dat de kwantor *kein* in de predikaatlogische vertaling lijkt te zijn opgesplitst in twee stukken: negatie, met wijd bereik, en een existentiële kwantor, met klein bereik. Zoals Jacobs en Rullmann onder anderen hebben betoogd, valt dat goed te verenigen met een analyse waarbij *kein/geen* zijn ontstaan door versmelting van *ein/een* met negatie (zie ook Klima 1964 voor een vroege voorloper van een dergelijke analyse). De complexe herkomst van deze determinator laat zich dan traceren middels de ‘gesplitste’ lezing in (12).

De Swart (2000) heeft recentelijk een alternatief voorgesteld voor de analyse van Jacobs en Rullmann waarbij geen beroep wordt gedaan op het paardemiddel van lexicale decompositie, maar waarbij kwantoren hogere-orde lezingen krijgen die lezingen opleveren die logisch equivalent zijn met de ‘gesplitste’ lezing (zie verder ook Geurts (1996) voor een kritische bespreking van de decompositiebenadering). Het meeste wat ik hierboven gezegd heb, is goed verenigbaar met de voorstellen van De Swart, op één punt na. De interpretaties die zij geeft voor zinnen met *geen* en *no* zijn het resultaat van algemene type-shift operaties. Voor lexicale diversiteit tussen verschillende kwantoren lijkt in haar benadering weinig ruimte. En voor een dergelijke diversiteit lijkt het gedrag van *geen enkele* te pleiten. Het komt mij in ieder geval voor dat de zinnen in (13) hieronder zich duidelijk anders gedragen dan hun tegenhangers in (11) hierboven.

- (13) a. Alle Ärzte haben kein einziges Auto.
b. Alle dokters hebben geen enkele auto.

Het ligt voor de hand om het gedrag van *geen enkele* hier in verband te brengen met het feit dat *geen enkele* zich niet thuisvoelt aan het hoofd van een predikaatnomen. Het kwantortype van *geen enkele* ligt lexicaal vast, en is niet onderhevig aan de type-verschuivingen die nodig zijn voor een optreden in predikatieve contexten of voor een gesplitste lezing.

Waarom *geen enkele* niet optreedt in andere semantische typen durf ik niet te zeggen. Op het moment kan ik weinig anders dan constateren dat er belangrijke verschillen zijn tussen *geen* en *geen enkele*. Overigens is het alleen mogelijk om een dergelijk verschil te postuleren, als we ervan mogen uitgaan dat *geen enkele* een complexe determinator vormt met idiomatische eigenschappen, en niet uitsluitend een reeks is die compositioneel is opgebouwd uit *geen* en *enkele*, op dezelfde wijze als bijv. *geen oude* of *geen dubbele*. Dat er veel is dat pleit voor een dergelijke visie, zal ook het vervolg van dit artikel nog nader onderstrepen.

2. Enkel en enig

De adjectieven *enkel* en *enig* zijn afgeleid van het telwoord *een*, zoals ook bijv. het Duitse *einzig*, *einzel* en *einzig* zijn afgeleid van *ein* en *any* en *only* in het Engels van (een voorloper van) *one*. Hoewel de twee uitdrukkingen een eendere herkomst hebben, worden ze vaak op verschillende manieren gebruikt. Om een scherper beeld te krijgen van *enkel* zal ik deze uitdrukking contrasteren met zijn naaste verwant *enig*.

Een basisbetekenis van *enkel* omschrijft het WNT als ‘niet-dubbel’. Het gaat hier om het gebruik van *enkel* in uitdrukkingen als *enkelspel* (naast *dubbelspel*), *enkelspoor* (naast *dubbelspoor*), een *enkele reis* (naast *retour*). Hierin zit duidelijk de betekenis van het telwoord *een* besloten, maar ook een contrast met *dubbel*. Dat we hier *enkel* gebruiken, en niet *enig*, zal vermoedelijk te maken hebben met de vormgelijkheid van *enkel* en *dubbel* (zelfde uitgang, zelfde prosodische vorm), waardoor dit tweetal bij uitstek geschikt is om een contrast uit te drukken. Iets dergelijks zien we ook in het Engels bij *single* en *double* en Duits *Einzel-* en *Doppel-* (vgl. *Einzelgänger – Doppelgänger*).

Ook duidelijk gerelateerd aan de basisbetekenis *een* is het gebruik van *enkel* na *geen* en *één*: *ze zei maar één enkel woord – ze zei geen enkel woord*. In deze gevallen is *enkel* feitelijk redundant, omdat het de waarheidscondities niet verandert, maar het heeft een versterkende functie gekregen. Dit gebruik van *enkel* heeft evenmin een tegenhanger in dat van *enig*, al gebiedt de volledigheid wel om hier op te merken dat een dergelijk verschil tussen *enig* en *enkel* er niet altijd geweest is in het Nederlands, zoals de volgende voorbeeldzinnen uit de achttiende en negentiende eeuw laten zien:

- (11) a. allengskens hebben de oude Wijsgeeren, de Wiskunde beoefnende, de leere der Kegelsneden uitgevonden, en zich gedurende veele eeuwen met die bespiegelingen bezig gehouden, zonder dezelve op iets, op iets hoegenaamd, op één eenig voorwerp in de praktijk, te kunnen toepassen
- b. Der opteekening waardig is het, dat niet een eenig burger van Franeker, hoewel door het uitloven van dubbele en hoogere dagloonen daartoe uitgelokt, tot het medewerken aan dien door hen verfoeiden arbeid de hand wilde leenen.²
- (12) a. Ik heb het allereerst met mij zelve te rekenen, Barbara! en van datgene, wat ik mij verwijt, kondt gij mij niet vrijwaren en geen eenig mensch.
- b. Dus kon de Aegyptenaar op marme're Naald-pylaren Zyn Heylig-tekenen zorgvuldiglyk bewaren:
Schoon daar geen eenig woord, nog letter-merk op stond;
Maar beeldenissen van een onbekende grond³

Een derde gebruik van het adjectivale *enkel* valt waar te nemen in voorbeelden als *die enkele keer dat hij meeding, een enkele vergissing, de enkele student die zijn colleges volgde*. Hier is de betekenis te parafaseren als *sporadisch, niet veelvuldig*. Bij dit gebruik is het mogelijk om bijwoorden van graad toe te voegen: *een heel enkele keer, de hoogstenkele student*. Wel moet hier worden opgemerkt, dat het om een klein aantal vaste combinaties lijkt te gaan, want veel denkbare combinaties met bijwoorden van graad zijn in feite volkomen uitgesloten: vergelijk **een nogal enkele keer, *een bijzonder enkele keer, *een niet bijster enkele keer, *een heel erg enkele keer, *een uitermate enkele keer, *een behoorlijk enkele keer, *een geweldig enkele keer, *een ietwat enkele keer* etc. Verder valt in dit verband nog op te merken dat *enkel* in de vaste combinatie *geen enkele* in het geheel niet modificeerbaar is: **geen hoogstenkele keer, *hij heeft zich nooit één hoogstenkele keer verontschuldigd*. Men zou dit kunnen toeschrijven aan het feit dat *geen enkele* fungeert als een vaste verbinding, maar men mag niet uit het oog verliezen dat *enkel* in de betekenis *één* niet gradueerbaar is, in tegenstelling tot *enkele* in de betekenis *sporadisch*.

Het gebruik van *enkele* als determinator, tenslotte, kent weer wel een parallel in het gebruik van *enig(e)*: *enkele soldaten = enige soldaten*. Overigens kan *enig* ook worden gebruikt bij enkelvoudige en niet-telbare substantieven, wat bij de determinator *enkele* niet het geval is:

- (13) a. Ik heb hier nooit enige/*enkele soldaat gezien.
b. We zullen enige/*enkele tijd moeten winnen.
c. Ze vertrokken zonder enig/*enkel geld op zak.

3. *Geen enkel met niet-telbare en meervoudige substantieven*

Zoals al werd opgemerkt in sectie 1, werd *geen enkele* van oudsher uitsluitend gebruikt bij enkelvoudige telbare substantieven. In dit opzicht kwam het voormalige gebruik van deze uitdrukking dan ook geheel overeen met het huidige gedrag van een vergelijkbare uitdrukking als *a single* in het Engels:

- (14) a. John never enjoyed a single moment of happiness.
 b. The boys left without a single word of goodbye.
 c. The soldiers did not have much/*a single money.
 d. They left without many/*a single words of goodbye.

Ook het Duitse *kein einzig* lijkt voorbehouden te zijn aan telbare enkelvoud. Wel is het mogelijk om via Google af en toe een sporadisch geval met een niet-telbaar woord te vinden, maar de aantallen zijn dermate klein, dat we er geen conclusies aan kunnen verbinden. Vgl. bijv. het enige voorbeeld van *keine einzige Lust* op het World Wide Web:

- (15) Andererseits habe ich keine einzige Lust, hier in die Roben des Torquamada gehüllt selbstherrlich einen eventuellen Mangel an ethischer Brillianz innerhalb der BDSM-Gemeinde zu geißeln⁴

Zoekend op de reeks *keinen einzigen Sinn* vond Google in totaal 64 hits, vergeleken met ruim 20.000 hits voor de veel kleinere taal Nederlands bij de reeks *geen enkele zin*. Vergelijk:

- (16) a. Ich seh momentan keinen einzigen Sinn in meinem Leben.
 b. Es macht im gegenwärtigen Moment keinen einzigen Sinn mehr mit ihm zu reden.⁵

Mocht het Duits al op weg zijn in dezelfde richting als het Nederlands, dan heeft de verandering naar niet-telbare omgevingen nog maar net ingezet, zo te zien. Het is ook mogelijk dat er helemaal geen verandering plaatsvindt in het Duits, en dat de enkele gevallen van niet-telbare substantieven met *kein einzig* moeten worden toegeschreven aan een zekere mate van rafeligheid in de marge, die een subtiel onderscheid als dat tussen telbare en niet-telbare substantieven altijd wel zal blijven aankleven.

Zoals de gebroeders Van der Horst al hadden opgemerkt, is het Nederlands de laatste tientallen aardig in beweging, om niet te zeggen op drift, geraakt althans voorzover het gaat om het gebruik van *geen enkele*. In Tabel 1 hieronder laat ik de percentages zien van gebruik van *geen enkele* met telbare enkelvoud, niet-telbare

enkelvouden, en, sinds vrij recent, ook met meervouden (die per definitie telbaar zijn) in een door mij verzameld corpus van voorkomens uit boeken en kranten. Het gaat om in totaal ruim 2400 voorkomens, grotendeels uit de 20ste eeuw en de eerste jaren van de 21ste eeuw.

Tabel 1: *Overzicht corpusgegevens*

Periode	Telbaar enkelvoud		Niet-telbaar enkelvoud		Ambigu		Meervoud	
	N	%	N	%	N	%	N	%
< 1900	140	97%	-	-	4	3%	-	-
1900	52	95%	-	-	3	5%	-	-
1910	81	92%	-	-	7	8%	-	-
1920	47	89%	1	2%	5	9%	-	-
1930	67	84%	3	4%	10	12%	-	-
1940	53	85%	4	6%	5	8%	-	-
1950	71	74%	14	15%	11	11%	-	-
1960	94	71%	27	20%	11	8%	-	-
1970	142	75%	34	18%	14	7%	-	-
1980	139	64%	65	30%	13	6%	-	-
1990	330	61%	139	26%	52	10%	17	3%
2000	453	58%	232	30%	76	10%	23	3%

Voorbeelden met meervouden zijn:

- (17) a. Gezien het feit dat deze ziekte uiterst besmettelijk is, worden geen enkele risico's genomen.
- b. We mogen signalen over racisme onder geen enkele voorwaarden verzwijgen.
- c. [W]e pushten elkaar om beter te worden, en maakten ons geen enkele zorgen om scenes of genres
- d. En in tegenstelling tot de indruk die gewekt werd in het artikel, hebben wij hier tot nu toe ook geen enkele problemen mee gehad.⁶

Het gebruik van de uitdrukking met meervouden werd niet opgemerkt in Van der Horst en van der Horst (1999), en ik moet zeggen dat een dergelijk gebruik mij als taalgebruiker nogal ongrammaticaal voorkomt. Maar als taalbeschouwer moet ik constateren dat elke beginnende verandering altijd een fout is tegen het oude systeem, en dat het daarom niet aangaat de, nog niet al te talrijke, voorbeelden met meervouden terzijde te leggen als *performance errors*, vooral niet in het licht van de

eerdere veranderingen die zich al hadden voorgedaan. Op het Internet komt de reeks *geen enkele zorgen* nu al vaker voor dan *geen enkele zorg* (Google-tellingen op 22 maart 2005: 445 versus 312 keer). We zien hier een interessant belangenconflict: de uitdrukking waar het hier om gaat is normaliter meervoud ('zich zorgen maken'), *geen enkele* verlangt een enkelvoud, en het resultaat is gemengd: nu eens *geen enkele zorg*, dan weer *geen enkele zorgen*. Het alternatief om dan maar helemaal af te zien van het gebruik van *geen enkele* is klaarblijkelijk geen optie.

Bij het onderscheiden van telbare, niet-telbare en ambigue vormen heb ik gebruik gemaakt van de volgende substitutietests:

- (18) a. als *geen enkele* N_{sg} in de gegeven context vervangen kan worden door *geen* N_{pl} , dan is er sprake van een telbaar voorkomen
 b. als *geen enkele* N_{sg} in de gegeven context vervangen kan worden door *weinig* N_{sg} , dan is er sprake van een niet-telbaar voorkomen
 c. als beide typen vervanging mogelijk zijn, is er sprake van een ambigu voorkomen

Om enkele voorbeelden te geven: *geen enkele soldaat* is eenduidig telbaar, omdat het vervangen kan worden door *geen soldaten* (modulo zaken als congruentie, waarvan we hier even afzien), *geen enkele spijt* is eenduidig niet-telbaar, omdat het vervangen kan worden door *weinig spijt* maar niet door **geen spijten*, terwijl bijv. in de zin *We hebben geen enkele reden om ontevreden te zijn* zowel *We hebben geen redenen om ontevreden te zijn* als *We hebben weinig reden om ontevreden te zijn* mogelijke substitutievarianten zijn. Merk op, dat deze ambiguïteit niet altijd aanwezig is bij dit substantief: vgl. *Hij kon geen enkele reden noemen* versus **Hij kon weinig reden noemen*. *Reden* is dus ambigu als object van *hebben* (of als subject van *zijn*), maar niet als object van *noemen*. Iets dergelijks zien we bij *belang*. Eenduidig telbaar is het voorkomen in *Daar is geen enkel Nederlands belang mee gediend*. En even duidelijk niet-telbaar zijn voorkomens als in *Daar heb ik weinig belang bij*. Maar ambigu blijft het voorkomen in *Daar heb ik geen enkel wezenlijk belang bij*. Immers, zowel een meervoud *Daar heb ik geen wezenlijke belangen bij* als een voorkomen als kaal enkelvoud zijn mogelijk: *Daar heb ik wezenlijk belang bij*.

Een enkele maal werken de tests niet, en dan zijn aanvullende nodig. Dit is bijvoorbeeld het geval bij telbare enkelvoudigen die geen meervoudige tegenhanger hebben, zoals *rol* in *geen enkele rol spelen*. Het gaat hier om een vaste uitdrukking die alleen in het enkelvoud bestaat, maar nu kan het gebruik van het lidwoord *een* in *een rol spelen* duidelijk maken dat het gaat om een telbare uitdrukking, naast de onmogelijkheid van **weinig rol spelen*.

4. Niet-telbare substantieven met *geen enkele* zijn abstracta

Als we eens bekijken welke niet-telbare substantieven kunnen optreden met *geen enkele*, dan valt op dat het meest bekende type *mass nouns* grotendeels verstek laat gaan, nl. de groep van termen voor substanties van allerlei soort. Als ik afga op mijn eigen intuïties, dan zijn dergelijke substantieven niet grammaticaal met *geen enkele*, maar blijkens de gegevens die het Internet zo overvloedig ter beschikking stelt, is de restrictie niet meer absoluut. Vrij matig althans acht ik zinnen als:

- (19) a. *Er stroomt geen enkel water door deze rivierbedding.
 b. *Er zat geen enkele benzine in de tank.
 c. *Er zat geen enkele modder aan de rijlaarzen.
 d. *Er zat geen enkele chocola in de koekjes.
 e. *We smeren geen enkele boter op de broodjes.

maar een zin als (20) geeft al aan dat niet iedereen er zo over denkt:

- (20) Het zwemmerk Arena zocht de vernieuwing in het materiaal. Hun Powerskin zou geen enkel water opnemen en zo de weerstand tot 0% brengen.⁷

Niettemin is het algemene beeld volkomen duidelijk: de niet-telbare substantieven die zich laten voorafgaan door *geen enkel(e)* zijn bijna steeds abstracta. In Tabel 2 wordt dit geïllustreerd aan de hand van een overzicht van de meest gebruikelijke niet-telbare substantieven in het corpus, geordend naar frequentie.

Tabel 2: Meest frequente niet-telbare substantieven in combinaties met *geen enkele*

Substantief	N	Substantief	N
zin	49	begrip	7
moeite	39	verweer	6
invloed	22	respect	6
nut	15	hoop	6
aandacht	12	noodzaak	6
behoefte	11	spijt	6
belangstelling	11	hulp	6
medewerking	8	druk	5
houvast	7	benul	5
blaam	7	waarde	5
steun	9	haast	5
sympathie	7	zicht	5
vertrouwen	8	zeggenschap	5
belang	7	lol	5

Veel van deze substantieven vormen vaste verbindingen met doorgaans ‘lichte’ werkwoorden, zoals *zin hebben*, *nut hebben*, *blaam treffen*, *moeite doen*. Bij een aantal van die combinaties gaat het overigens om negatief-polaire uitdrukkingen. Dit is bijv. het geval bij *zin hebben* (niet voor *zin hebben in*, dat dan ook amper voorkomt in het materiaal met *geen enkele*), *benul hebben van* en *blaam treffen* (cf. Hoeksema 2005, voor een overzicht van de Nederlandse negatief-polaire woordenschat).

Noten

¹ Voorbeelden (geciteerd naar Van der Horst en Van der Horst 1999: 185) afkomstig uit resp. Leidsch Dagblad, 4-6-1976, NRC Handelsblad 24-9-1977, NRC Handelsblad 31-12-1977).

² Voorbeelden afkomstig uit resp. J.P. Tholen, *Over de invloed van de beoeffening der wijsbegeerte op de menschelijke maatschappij en onze verstandelijke vermogens*, inaugurele rede, Franeker, 1797, en A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem, 1836-1851.

³ Voorbeelden afkomstig uit achtereenvolgens A.L.G. Bosboom-Toussaint, *Leicester in Nederland*, Amsterdam: Beijerinck, 1845-1846 en Lambert Bidloo, *Panpoeticon Batavum*, Amsterdam: Van Damme, 1720 [geciteerd naar DBNL].

⁴ Voorbeeld afkomstig van http://www.azundris.com/output/rp/dsrsm/best_of/51.html.

⁵ Voorbeeld afkomstig van resp. <http://www.planet-liebe.de/vbb/showthread.php?p=252447> en <http://www.psychotherapiepraxis.at/forum/>.

⁶ Voorbeelden afkomstig van respectievelijk *Nieuwsblad van het Noorden*, 24-2-2001, blz. 1, *NRC Handelsblad*, 15-4-1999, *Muziekrant OOR*, 20-10-2003, blz. 14, en de *Groningse Universiteitskrant* (UK), 10-6-2004, blz. 4.

⁷ Voorbeeld afkomstig van <http://cmdstud.khlim.be/~rnotmans/Onderzoek/>.

Bibliografie

- Geurts, Bart
1996 'On no.' *Journal of Semantics* 13, 67-86.
- Hoeksema, Jack
2005 *De negatief-polaire uitdrukkingen van het Nederlands. Inleiding en lexicon*. Ongepubliceerd MS, RU Groningen.
- Horst, Joop van der en Kees van der Horst
1999 *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Sdu, Den Haag en Standaard, Antwerpen.
- Jacobs, Joachim
1980 'Lexical decomposition in Montague grammar.' *Theoretical Linguistics*, 7, 121-136.
- Klima, Edward S.
1964 'Negation in English,' in J.A. Fodor and J.J. Katz, red., *The structure of language. Readings in the philosophy of language*. Prentice Hall, 246-323
- Montague, R.
1973 'The proper treatment of quantification in ordinary English.' In: K.J.J. Hintikka, J.M.E. Moravcsik en P. Suppes, red., *Approaches to Natural Language*. Reidel, Dordrecht, 221-242.
- Paardekooper, P.C.
1986 *Beknopte ABN-syntaxis*. Uitgave in eigen beheer, Eindhoven.
- Partee, Barbara H.
1986 'Noun phrase interpretation and type-shifting principles,' in: J. Groenendijk, D. de Jongh en M. Stokhof, red., *Studies in Discourse Representation Theory and the Theory of Generalized Quantifiers*, Foris, Dordrecht, 115-143.
- Rullmann, Hotze
1995 'Geen eenheid,' *Tabu* 25-4, 194-197.
- De Swart, Henriëtte
2000 'Scope Ambiguities with Negative Quantifiers,' in: K. Von Stechow en U. Egli, red., *Reference and Anaphoric Relations*. Kluwer, Dordrecht, 118-142.
- Tovena, Lucia
2003 'Distributional restrictions on negative determiners.' In: K.M. Jaszczolt en K. Turner, *Meaning through Language Contrast*, vol. 1, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 3-28.
- de Vries, M., L.A. te Winkel, e.a.
1882 *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1882 - 2000.
- Zimmermann, T.E.
1993 'On the proper treatment of opacity in certain verbs,' *Natural Language Semantics* 1, 149-179.